

Deel 1: Passend Onderwijs in Nederland

Praktijkrichtlijnen voor orthopedagogen en psychologen werkzaam in het onderwijs

Deel 1: Passend Onderwijs in Nederland**Praktijkrichtlijnen voor orthopedagogen en psychologen
werkzaam in het onderwijs**

1.1	Inleiding	3
1.2.	De onderwijsstructuur in Nederland	3
1.2.1.	Het basisonderwijs en het speciaal basisonderwijs	5
1.2.2.	Het voortgezet onderwijs	5
	Praktijkonderwijs (PrO)	5
	Voorbereidend Middelbaar Beroeps Onderwijs (VMBO)	5
	Leerwegondersteunend onderwijs (LWOO)	6
	Hoger Algemeen Voortgezet Onderwijs (HAVO)	6
	Voorbereidend Wetenschappelijk Onderwijs (VWO)	7
1.2.3.	Speciaal onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs (SO-VSO)	8
1.2.4.	Het Middelbaar Beroepsonderwijs (MBO)	8
1.2.5.	Het Hoger Beroepsonderwijs (HBO)	8
1.2.6.	Het wetenschappelijk onderwijs: de universiteit	9
1.3.	Organisatie van speciale onderwijsvoorzieningen	8
1.3.1.	Speciale onderwijsvoorzieningen	8
1.3.2.	Herziening van de speciale onderwijsvoorzieningen: knelpunten en beleidswijzigingen	9
1.4.	Wettelijk kader Passend onderwijs	11
1.4.1.	Doelen van het wettelijk kader Passend onderwijs	11
1.4.2.	Zorgplicht voor scholen	12
1.4.3.	Het schoolondersteuningsprofiel	12
1.4.4.	Aanmelding	12
1.4.5.	Ontwikkelingsperspectief	13
1.4.6.	Samenwerkingsverbanden nieuwe stijl	14
1.4.7.	Ondersteuningsplan	15
1.4.8.	Toelaatbaarheid	16
1.4.9.	Cluster 1 en 2	16
1.4.11.	Het middelbaar beroepsonderwijs	17
1.4.12.	Relatie tussen het onderwijs en de (jeugd)zorg	17
1.4.13.	Tijdpad	18
1.4.14.	Kwaliteitswetgeving (voortgezet) speciaal onderwijs	18
1.5.	Referentiekader Passend onderwijs	18
1.6.	Landelijke ontwikkelingen relevant voor realisering van Passend onderwijs	22
1.6.1.	Schoolbrede preventie modellen	22
1.6.2.	Handelingsgericht werken	23
1.6.3.	1-zorg route	24
1.6.4.	Onderwijscontinuüm	25

Deel 1: Passend Onderwijs in Nederland

1.1 Inleiding

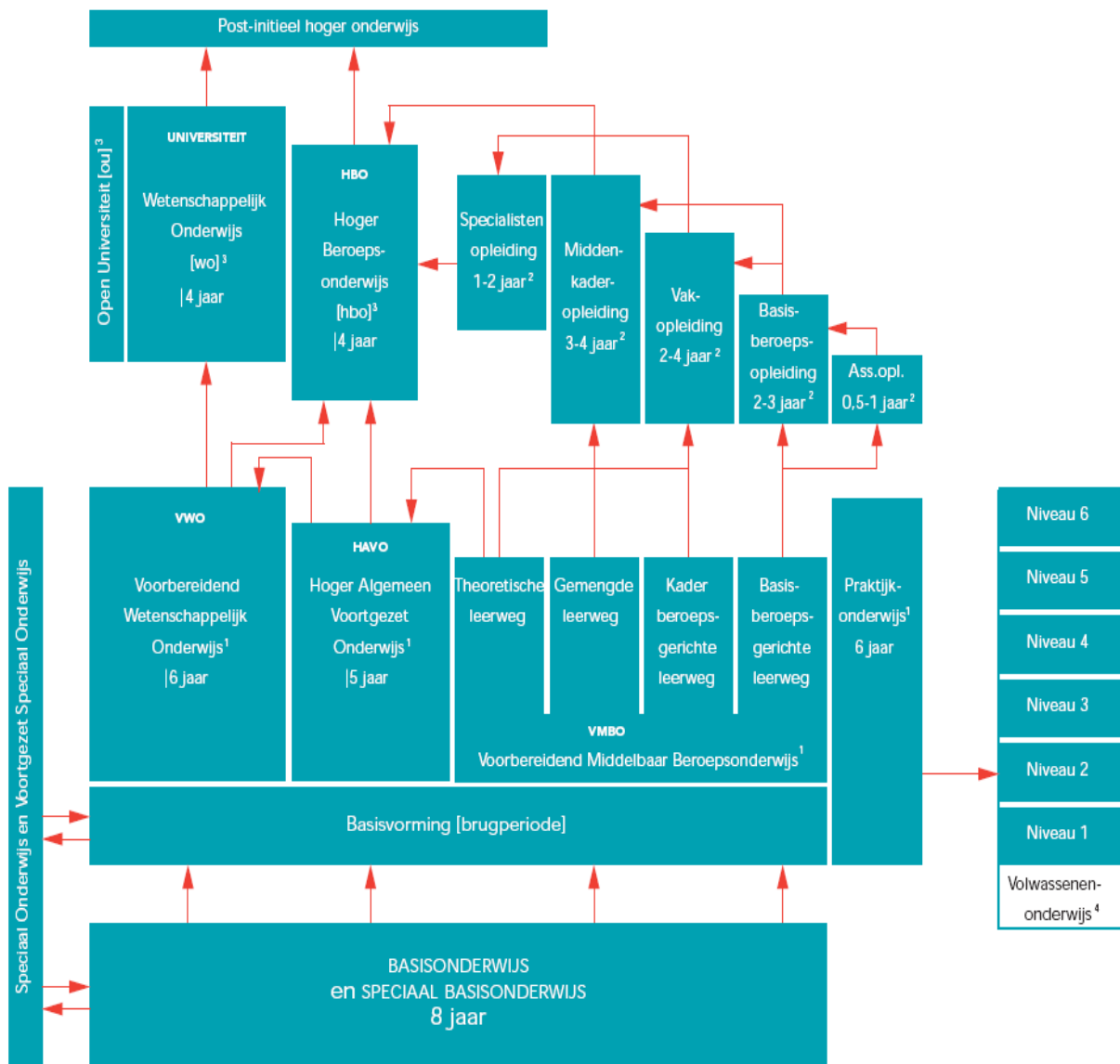
Voor gedragswetenschappers, werkzaam in het onderwijs, is het noodzakelijk om kennis te hebben van de ontwikkelingen op het gebied van Passend onderwijs en van de organisatie van speciale onderwijsvoorzieningen. Wat zijn de opvattingen en hoe wordt Passend Onderwijs vormgegeven? Eerst wordt in dit deel geschetst hoe het onderwijs in Nederland is gestructureerd en hoe daarbinnen de speciale onderwijsvoorzieningen en de extra ondersteuning van leerlingen zijn georganiseerd. In het volgende deel van dit deelk komt Passend onderwijs aan de orde als nieuw wettelijk beleidskader voor zover relevant voor de doelgroep van deze publicatie. Tot slot worden een aantal landelijke projecten op het gebied van Passend onderwijs beschreven, die belangrijk zijn voor de inrichting daarvan en waarbinnen gedragswetenschappers een belangrijke rol (kunnen) vervullen.

1.2. De onderwijsstructuur in Nederland

Het onderwijs in Nederland bestaat uit de volgende onderwijssoorten:

- [Basisonderwijs](#) en speciaal basisonderwijs
- [Voorgezet onderwijs \(Praktijkonderwijs, VMBO, HAVO, VWO\)](#)
- Speciaal onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs (de zogenaamde "clusterscholen")
- Middelbaar Beroepsonderwijs (MBO)
- Hoger Beroepsonderwijs (HBO)
- Academisch en postacademisch onderwijs

Dit is schematisch weergegeven in Figuur 1:

Figuur 1. De onderwijsstructuur in Nederland

1.2.1. Het basisonderwijs en het speciaal basisonderwijs

Het basisonderwijs is bedoeld voor kinderen van 4 tot 12 jaar, echter pas vanaf de vijfde verjaardag is het kind leerplichtig. Voor kinderen die niet profiteren van het reguliere onderwijs en meer, andere of specifieke instructie en ondersteuning nodig hebben is een overstap naar het speciaal basisonderwijs mogelijk (zie voor een meer gedetailleerde beschrijving par. 3.1). Beide onderwijsvormen vallen onder de Wet op het Primair Onderwijs (WPO).

1.2.2. Het voortgezet onderwijs

Het voortgezet onderwijs maakt onderscheid in verschillende schooltypes en valt onder de Wet op het Voortgezet Onderwijs (WVO).

Het voortgezet onderwijs bestaat uit de volgende schooltypes:

- Praktijkonderwijs (PrO)
- VMBO staat voor Voorbereidend Middelbaar Beroeps Onderwijs (inclusief leerwegondersteunend onderwijs (LWOO))
- HAVO staat voor Hoger Algemeen Voortgezet Onderwijs
- VWO staat voor Voorbereidend Wetenschappelijk Onderwijs.

Praktijkonderwijs (PrO)

Binnen het Praktijkonderwijs worden leerlingen via theorie- en praktijkvakken en stages toegeleid naar dagbesteding (DAC), sociale werkvoorziening, arbeid of naar arbeid en aanvullende scholing, dan wel scholing op MBO-niveau. Praktijkonderwijs is er, naast het toeleiden naar arbeid, ook op gericht de leerlingen competenties te laten ontwikkelen die zij na de school nodig hebben op het gebied van burgerschap, wonen en vrije tijdsbesteding. In het regeerakkoord Rutte II is het voornemen aangekondigd dat het Praktijkonderwijs gaat vallen onder het gebudgetteerde stelsel van de samenwerkingsverbanden voor passend onderwijs.

Vorbereidend Middelbaar Beroeps Onderwijs (VMBO)

Het VMBO bestaat sinds 1999 en duurt vier jaar. Het VMBO sluit net als de HAVO en het VWO aan op de basisschool. Van alle leerlingen in het voortgezet onderwijs zit een meerderheid in het VMBO. Daarbij zijn inbegrepen de leerlingen die gebruik maken van leerwegondersteunend onderwijs.

In de eerste twee leerjaren krijgen de leerlingen zoveel mogelijk dezelfde vakken. Het VMBO biedt vier leerwegen die toeleiden naar het middelbaar beroepsonderwijs.

Van meest praktisch naar meest theoretisch:

- Basisberoepsgerichte leerweg (BBL) bestemd voor leerlingen die vooral praktisch ingesteld zijn. De theoretische belasting is minder zwaar dan de kaderberoepsgerichte leerweg.
- Kaderberoepsgerichte leerweg (KBL) ook bestemd voor leerlingen die theoretische kennis het liefst opdoen door praktisch bezig te zijn.
- Gemengde leerweg (GL) bedoeld voor leerlingen die op zich minder moeite hebben met leren, maar zich ook al gericht willen voorbereiden op bepaalde beroepen. Het is dus een combinatie van theoretisch (algemeen) en praktisch (beroepsgericht) onderwijs. Qua niveau is het gelijk aan de theoretische leerweg; het programma en het examen van de algemene vakken zijn dan ook gelijk aan de theoretische leerweg.
- Theoretische leerweg (TL) heeft, qua cognitieve vakken, het hoogste niveau. Deze leerweg is niet gericht op een bepaalde beroepskeuze. De leerlingen doen examen in minimaal zes algemene vakken.

Naast de leerwegen is het VMBO onderverdeeld in sectoren. Er zijn vier verschillende sectoren: Economie, Techniek, Zorg en Welzijn, Landbouw (de groene sector). Met een VMBO-diploma kan de leerling doorstromen naar het MBO en HAVO (alleen via de gemengde of theoretische leerweg).

Leerwegondersteunend onderwijs (LWOO)

Dit is bedoeld voor leerlingen die extra begeleiding nodig hebben in één van de leerwegen van het VMBO. Op sommige scholen zijn aparte LWOO-klassen, op veel scholen zitten LWOO-leerlingen in reguliere klassen. Doordat scholen extra financiering krijgen voor deze leerlingen, kunnen de klassen kleiner zijn en kan meer intensieve begeleiding geboden worden aan de leerling. In het regeerakkoord Rutte II is het voornemen aangekondigd dat het Leerwegondersteunend onderwijs gaan vallen onder het gebudgetteerde stelsel van de samenwerkingsverbanden voor passend onderwijs.

Hoger Algemeen Voortgezet Onderwijs (HAVO)

HAVO is in principe geen eindonderwijs en is algemeen vormend. Het HAVO diploma is een startkwalificatie. Het HAVO duurt vijf jaar. De basis duurt op het HAVO drie jaar. Daarna begint de Tweede Fase van het HAVO. Een HAVO leerling kiest voor aanvang van het vierde schooljaar een vakkenpakket aan de hand van een profiel. Er zijn vier profielen: (1) Natuur & Techniek, (2) Natuur & Gezondheid, (3) Economie & Maatschappij en (4) Cultuur & Maatschappij. Doel van de profielen is de leerlingen een samenhangend vakkenpakket aan te bieden, dat een goede inhoudelijke voorbereiding biedt op verwante vervolgonopleidingen. Het HAVO bereidt leerlingen voor op het hoger beroepsonderwijs (HBO). Met een bewijs dat de eerste drie jaar goed zijn doorlopen, kan een leerling doorstromen naar een vakopleiding of een middenkaderopleiding in het MBO. Het HAVO diploma geeft toegang tot het VWO en een HAVO leerling mag deelnemen aan een versneld MBO traject.

Voorbereidend Wetenschappelijk Onderwijs (VWO)

Een VWO opleiding geeft toegang tot een verdere studie aan het Hoger Beroeps Onderwijs (HBO) en het Wetenschappelijk Onderwijs (WO), de universiteit. Het VWO duurt zes jaar en bestaat uit atheneum, gymnasium. Ook op het VWO duurt de basis drie jaar en ook hier begint in het vierde leerjaar de Tweede Fase. Net als het HAVO kent het VWO vier profielen. Het atheneum is een volwaardige VWO opleiding zonder Latijn en Grieks. Het gymnasium is een VWO opleiding met Latijn en Grieks.

1.2.3. Speciaal onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs (SO en VSO)

In de wet worden 4 soorten scholen voor speciaal onderwijs onderscheiden:

- Cluster 1: leerlingen met een visuele beperking;
- Cluster 2: leerlingen met een auditieve beperking en leerlingen met ernstige spraak-taalmoelijkheden;
- Cluster 3: leerlingen met een lichamelijke en/of verstandelijke beperking en langdurig zieke leerlingen;
- Cluster 4: leerlingen met een psychiatrische- en/of een gedragsstoornis.

1.2.4. Het Middelbaar Beroepsonderwijs (MBO)

De meeste MBO-opleidingen zoals bouw, techniek, zorg, sociale beroepen, economische beroepen worden gegeven op Regionale Opleidingen Centra (ROC's). Groene opleidingen (landbouw, tuinbouw, bosbouw, voeding, dierhouderij) worden gegeven op Agrarische Opleidingscentra (AOC's). AOC's zijn verticaal georganiseerde opleidingen van VMBO en MBO.

MBO-opleidingen worden gegeven op vier verschillende niveaus:

- niveau 1: assistent beroepsbeoefenaar
- niveau 2: medewerker/basisberoepsbeoefenaar
- niveau 3: zelfstandig medewerker/zelfstandig beroepsbeoefenaar
- niveau 4: middenkaderfunctionaris/gespecialiseerd beroepsbeoefenaar

Tot het MBO wordt men toegelaten als men reeds enkele jaren voortgezet onderwijs achter de rug heeft, meestal een VMBO-opleiding of enkele jaren HAVO of VWO.

1.2.5. Het Hoger Beroepsonderwijs (HBO)

HBO-opleidingen worden verzorgd door hogescholen. Zij leiden op tot hogere kaderfuncties binnen het bedrijfsleven en de overheid. HBO opleidingen zijn primair gericht, naast de overdracht van vaktheoretische kennis, op de ontwikkeling van vaardigheden in nauwe aansluiting op de beroepspraktijk.

Om te studeren aan een hogeschool dient men in principe minimaal over een vooropleiding HAVO, VWO of MBO niveau 4 te beschikken. In sommige gevallen gelden er aanvullende eisen. Door de invoering van de bachelor-masterstructuur is een HBO opleiding een vierjarige bacheloropleiding geworden. Het HBO biedt ook beroepsgerichte masteropleidingen aan.

1.2.6. Het wetenschappelijk onderwijs: de universiteit

Een universiteit is een instelling voor [wetenschappelijk](#) onderwijs en [onderzoek](#), die academische opleidingen verzorgt en [academische titels](#) verleent. Nederlandse Universiteiten bieden [bachelor](#)- en [master](#)opleidingen, en geven onderdak aan onderzoeksscholen en onderzoeksinstituten

1.3. Organisatie van speciale onderwijsvoorzieningen

1.3.1. Speciale onderwijsvoorzieningen

Voor de ondersteuning van leerlingen met leerproblemen, gedragsproblemen of problemen in hun ontwikkeling zijn er speciale voorzieningen in het onderwijs. We kunnen daarbij een onderscheid maken tussen lichte (1,2) en zware (3) ondersteuning:

1. Alle basisscholen en speciale scholen voor basisonderwijs werken samen in 240 samenwerkingsverbanden Weer Samen Naar School (WSNS) met speciale scholen voor basisonderwijs (SBO). De ingezette middelen worden gebruikt om kinderen, die extra zorg en begeleiding nodig hebben, zoveel mogelijk op een reguliere basisschool te houden. Het gaat om leerlingen die ontwikkelingsproblemen hebben, die moeite hebben met leren of die gedragsproblemen hebben. Soms wordt expertise vanuit het SBO tijdelijk ingezet voor een leerling op een reguliere school (bijvoorbeeld in de vorm van ambulante begeleiding of consultatie) en ook zijn er tussenvoorzieningen ontwikkeld, zoals anti-groepen op reguliere scholen.
2. De bekostiging voor de extra ondersteuning binnen de samenwerkingsverbanden (inclusief het SBO) is gebudgetteerd. Elk samenwerkingsverband heeft een permanente commissie leerlingenzorg (PCL), die beoordeelt of een kind toelaatbaar is tot het speciaal basisonderwijs op basis van criteria die door het samenwerkingsverband zijn vastgesteld.
3. Ook scholen voor voortgezet onderwijs werken samen in 83 samenwerkingsverbanden om de lichte ondersteuning te regelen. Het gaat hierbij om scholen voor Voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (VMBO) met Leerwegondersteunend onderwijs (LWOO) en om het Praktijkonderwijs (PrO). Doel van de samenwerkingsverbanden voortgezet onderwijs is om zoveel mogelijk leerlingen voor wie vaststaat dat een orthopedagogische en orthodidactische benadering nodig is, te laten deelnemen aan het onderwijs in één van de leerwegen

van het VMBO. Een leerling kan leerwegondersteunend onderwijs volgen als hij extra ondersteuning nodig heeft om een diploma te halen. Het praktijkonderwijs is een vorm van voortgezet onderwijs die rechtstreeks opleidt voor de arbeidsmarkt. Of een leerling is aangewezen op leerwegondersteuning dan wel toelaatbaar wordt geacht voor het praktijkonderwijs wordt beoordeeld door een onafhankelijke regionale verwijzingscommissie (RVC) op basis van landelijk vastgestelde criteria. Naast deze min of meer permanente onderwijsvoorzieningen zijn er de afgelopen jaren ook andere onderwijsvoorzieningen beschikbaar gekomen, zoals Rebound. Herstart en Op de Rails voor leerlingen met gedragsproblemen. Op dit moment kennen de scholen voor HAVO en VWO geen verplichte aansluiting bij een samenwerkingsverband voortgezet onderwijs, maar in de praktijk zijn vrijwel alle scholen wel aangesloten.

4. Regionale expertisecentra voor (voortgezet) speciaal onderwijs (V(SO)) en leerlinggebonden financiering (LGF) vormen de zware ondersteuning. Een Regionaal Expertisecentrum (REC) is een samenwerkingsverband van speciale scholen in een regio. Leerlinggebonden financiering (LGF), ook wel 'rugzak', is extra geld dat een reguliere school krijgt voor de ondersteuning van leerlingen met een handicap, beperking, ziekte, ernstige gedragsstoornis of psychisch probleem.

Het (voortgezet) speciaal onderwijs kent 4 clusters (zie bladzijde 9). Er zijn in totaal 4 instellingen voor cluster 1, 51 scholen voor cluster 2, 165 scholen voor cluster 3 en 104 scholen voor cluster 4

Op basis van landelijk vastgestelde criteria beoordelen Commissies voor Indicatiestelling (CVI's) of een leerling in aanmerking komt voor een indicatie. Elk REC houdt een onafhankelijk gepositioneerde CVI in stand. De indicatie wordt aangevraagd door de ouders. Als een leerling een indicatie heeft, kunnen de ouders vervolgens kiezen of zij hun kind willen inschrijven bij het (V)SO of in het reguliere onderwijs met een rugzak.

Het middelbaar beroepsonderwijs kent vanwege de schaalgrootte van de instellingen geen systeem van samenwerkingsverbanden. De instellingen krijgen rechtstreeks middelen voor lichte ondersteuning. Daarnaast kent het middelbaar beroepsonderwijs ook leerlinggebonden financiering voor leerlingen met een beperking. Voor deze leerlingen moet een indicatie worden aangevraagd bij de commissie voor indicatiestelling van het regionaal expertisecentrum.

1.3.2. Herziening van de speciale onderwijsvoorzieningen: knelpunten en beleidswijzigingen

In 2005 is de huidige organisatie van de extra ondersteuning aan leerlingen geëvalueerd.

Begin 2006 heeft dit geleid tot de conclusie van de toenmalige minister en de toenmalige Tweede Kamer dat herziening van de structuren noodzakelijk was. Aanpassing binnen de huidige structuren werd, gezien de complexiteit van de wetgeving, onmogelijk geacht. In 2007 is verder gegaan met de uitwerking, onder de naam 'Passend onderwijs'.

In de verschillende beleidsnotities over Passend onderwijs (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2005, 2007, 2009) worden de volgende knelpunten genoemd:

- het aantal leerlingen dat deelneemt aan het (voortgezet) speciaal onderwijs is sinds 2003 toegenomen van circa 55.000 naar circa 69.000 leerlingen en het aantal rugzakleerlingen is gestegen van circa 11.000 naar circa 39.000 leerlingen;
- in de afgelopen jaren is het bedrag dat wordt besteed aan zorg en ondersteuning aan leerlingen gegroeid tot ruim 2 miljard en de doorgaande groei leidt tot een budgettair onbeheersbaar bekostigingsmodel;
- de wijze waarop de indicatiestelling is geregeld leidt er toe dat steeds meer kinderen een psychiatrisch label krijgen, zoals autisme of ADHD, en worden doorverwezen naar het speciaal onderwijs dan wel met leerling-gebonden financiering regulier onderwijs volgen. Hiermee is een prikkel in het systeem gelegd zowel voor ouders als voor regulier en speciaal onderwijs, om extra bekostiging te krijgen voor een leerling met een beperking;
- de indicatiesystematiek kent een "alles of niets" principe. Het verkrijgen van een indicatie betekent een forse extra bekostiging, terwijl het niet verkrijgen ervan, ertoe leidt dat geen extra bekostiging beschikbaar komt;
- de systemen van lichte en zware ondersteuning zijn complex en gescheiden georganiseerd;
- ouders moeten hierdoor verschillende procedures doorlopen wanneer hun kind eerst lichte ondersteuning krijgt en daarna een zwaardere vorm van ondersteuning ontvangt;
- het systeem is zo ingewikkeld dat ouders grote moeite hebben een passende onderwijsplek te vinden voor hun kinderen.
- reguliere scholen hebben moeite om leerlingen het onderwijs te geven dat bij hen past: de helft van de leraren uit het basis- en voortgezet onderwijs lukt het niet om het onderwijsaanbod af te stemmen op verschillen tussen leerlingen;
- ondanks de brede inzet hebben leraren nog steeds te weinig steun in de klas: nodig is steun op maat waar zij zelf een stem in hebben;
- de leerlingenzorg is teveel buiten de klas georganiseerd: verschillende hulpverleners op school weten van elkaar niet wat ze aan het doen zijn en de samenwerking tussen onderwijs en het zorgdomein is onvoldoende;
- de kwaliteit van het (voortgezet) speciaal onderwijs is vaak onder de maat: 30% staat onder verscherpt toezicht van de inspectie;
- het speciaal onderwijs leidt nog te weinig leerlingen toe naar vervolgonderwijs of naar de arbeidsmarkt;

- nog steeds zitten veel leerplichtige leerlingen thuis vanwege de wachtlijsten voor het (V)SO;
- er komen te veel jongeren in de Wajong (Wet werk en arbeidsondersteuning jonggehandicapten) terecht: zo'n 44% van de instroom is afkomstig uit het Praktijkonderwijs en het Voortgezet Speciaal Onderwijs;
- Passend onderwijs is tot nu toe vooral een bestuurlijke kwestie, die zich afspeelt op te grote afstand van de klas en de school;
- er is sprake van een steeds grotere bureaucrativering en de geleverde zorg is niet altijd doelmatig.

1.4. Wettelijk kader Passend onderwijs

Met de wet Passend onderwijs (Stb. 2012, 533) wordt een herziening en vereenvoudiging van het stelsel van speciale onderwijs voorzieningen beoogd.

1.4.1. Doelen van het wettelijk kader Passend onderwijs

1. Budgettaire beheersbaarheid en transparantie
Het financiële systeem, dat bij het nieuwe wettelijke kader hoort, moet transparant en beheersbaar zijn. Duidelijk moet zijn waaraan de beschikbare middelen voor extra ondersteuning worden besteed.
2. Geen thuiszitters
Doelstelling van het nieuwe wettelijke systeem is een zo passend mogelijk onderwijsprogramma voor alle leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben in het onderwijs, zodanig dat de thuiszittersproblematiek effectief kan worden teruggedrongen.
3. Minder bureaucratie
Dit betekent dat er geen lange indicatieprocedures meer zijn, geen wachtlijsten, geen gescheiden circuits van lichte en zware ondersteuning en zo min mogelijk administratieve lasten voor de bevoegde gezagsorganen van de scholen en de samenwerkingsverbanden.
4. Noodzaak tot labelen van kinderen verval
De huidige indicatiestelling is sterk medisch gericht: het hebben van een door de zorg geïndiceerde stoornis vormt een belangrijk onderdeel van de indicatiestelling. In de huidige situatie is het financieel lonend om op basis van een diagnose in de zorg een indicatie voor onderwijs aan te vragen. Door de afschaffing van de landelijke systematiek van de indicatiestelling krijgen de schoolbesturen meer ruimte om bij de toekenning van de extra ondersteuning uit te gaan van de onderwijsbehoeften van de leerling (handelingsgerichte diagnostiek).
5. Handelingsbekwame leerkrachten
Goed onderwijs en goede extra ondersteuning van een leerling in de klas valt of staat met de leraar, die dit overigens doet samen met het team, de school en het

samenwerkingsverband. Parallel aan dit wetsvoorstel wordt daarom geïnvesteerd in opbrengstgericht werken voor alle leerlingen en in de professionalisering van leerkrachten, zowel in de opleidingen als in de praktijk van het onderwijs.

6. Afstemming met andere sectoren

De inzet van ondersteuning in het onderwijs moet beter worden afgestemd op de inzet vanuit andere sectoren, zoals de jeugdzorg, het CJG, de wmo-zorg en de arbeidsmarkt. Zowel de voorzieningen moeten op elkaar aansluiten, als ook de ondersteuning die het individu in de verschillende sectoren ontvangt, moeten op elkaar zijn afgestemd. Een voorbeeld van afstemming is het zorgadvies team (ZAT), waaraan het onderwijs, de leerplicht, de geestelijke gezondheidszorg, de jeugdgezondheidszorg (schoolarts) en de jeugdzorg kunnen deelnemen.

1.4.2. Zorgplicht voor scholen

Schoolbesturen hebben in het nieuwe stelsel een zorgplicht. Deze zorgplicht is van toepassing op leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben in het onderwijs. Het bevoegd gezag is er voor verantwoordelijk dat een leerling die extra ondersteuning nodig heeft en die zich bij de school aanmeldt een zo passend mogelijke plek in het onderwijs krijgt.

In het basisonderwijs gaat het om leerlingen die nu onderwijs volgen met ondersteuning vanuit het samenwerkingsverband, leerlingen die onderwijs volgen op een SBO-school of op een basisschool met leerling-gebonden financiering of op een school voor speciaal onderwijs. In het voortgezet onderwijs gaat het om leerlingen die nu onderwijs volgen met ondersteuning vanuit het samenwerkingsverband VO, leerlingen die met leerwegondersteuning één van de leerwegen van het VMBO volgen, leerlingen die praktijkonderwijs volgen, leerlingen die op een school voor VSO onderwijs volgen of leerlingen die op een school voor vo onderwijs volgen met leerling-gebonden financiering. De zorgplicht is niet van toepassing op leerlingen die alleen een taalachterstand hebben en extra ondersteuning nodig hebben om die taalachterstand in te lopen.

1.4.3. Het schoolondersteuningsprofiel

Met deze wet wordt het begrip schoolondersteuningsprofiel wettelijk vastgelegd, namelijk een beschrijving van de voorzieningen die op de school zijn getroffen voor leerlingen die extra onderwijs-ondersteuning behoeven. In het schoolondersteuningsprofiel formuleert de school de extra ondersteuning die zij kan verzorgen. Het schoolondersteuningsprofiel wordt opgesteld door het team van de school. Zo nodig wordt in kaart gebracht op welke punten leraren en onderwijsondersteunend personeel van de school extra professionalisering noodzakelijk achten. Het schoolondersteuningsprofiel wordt betrokken bij het ondersteuningsplan van het samenwerkingsverband en het schoolplan van de school.

1.4.4. Aanmelding

Met de wet wordt geregeld dat ouders minimaal 10 weken voor de aanvang van het nieuwe schooljaar hun kind schriftelijk aanmelden. Na de aanmelding onderzoekt het bevoegd gezag van de school of er extra ondersteuning nodig is. Dit gebeurt op basis van informatie van de ouders. Bij de aanmelding, zowel de eerste aanmelding als bij aanmelding na verhuizing en de eerste aanmelding in het voortgezet onderwijs, kunnen ouders aangeven dat zij vermoeden dat hun kind extra ondersteuning nodig heeft. De vaststelling dat extra ondersteuning nodig is, kan ook op initiatief van de school plaatsvinden. Bij de beslissing over toelating van een leerling betreft het bevoegd gezag de onderwijs- en ondersteuningsbehoefte van de leerling, zoals die na de aanmelding is vastgesteld. De school bekijkt de mogelijkheden om in de ondersteuningsbehoefte te voorzien. Deze mogelijkheden hangen samen met de expertise en het schoolondersteuningsprofiel, maar ook met de afspraken die met andere bevoegde gezagsorganen in het samenwerkingsverband zijn gemaakt over de begeleiding van leerlingen met een ondersteuningsbehoefte.

De zorgplicht is geen toelatingsplicht voor de school waarbij de leerling is aangemeld. Wel brengt de zorgplicht met zich mee dat, wanneer een kind niet kan worden toegelaten tot de school van aanmelding, een plaats op een andere school dient te worden aangeboden, waarbij rekening wordt gehouden met de ondersteuningsbehoefte van de leerling.

1.4.5. Ontwikkelingsperspectief

Voor de meeste aangemelde leerlingen geldt dat zij het normale onderwijscurriculum zullen doorlopen, zo nodig met extra ondersteuning. Voor sommige leerlingen geldt dat zij dat niet kunnen. Zij volgen op een of meerdere punten een afwijkend onderwijsprogramma. Voor deze leerlingen geldt dat voor hen een ontwikkelingsperspectief (OPP) moet worden opgesteld, waarin wordt beschreven welke onderwijsdoelen kunnen worden gerealiseerd. Het ontwikkelingsperspectief biedt de school handvatten om het onderwijs af te stemmen op de onderwijs- en ondersteuningsbehoefte van de leerling. De school en de leerling hebben met het opstellen van een ontwikkelingsperspectief scherper in beeld waar naar toegewerkt moet worden en aan welke instroomeisen de leerling te zijner tijd moet voldoen om succesvol te zijn in het vervolgonderwijs. Het ontwikkelingsperspectief is ook een instrument voor communicatie met de ouders. Ouders hoeven geen handtekening te zetten onder het ontwikkelingsperspectief, zoals dat is opgesteld door de school, en hebben dus geen instemmingsrecht. Met de ouders moet wel op overeenstemming gericht overleg worden gevoerd over het OPP en met de ouders moet ook periodiek overleg plaatsvinden over de vorderingen en de effecten van de begeleiding.

Het ontwikkelingsperspectief vervangt het verplicht opstellen van een handelingsplan. Meer dan het handelingsplan past het ontwikkelingsperspectief in het beleid tot

verbetering van onderwijsresultaten en het vergroten van de opbrengstgerichtheid van scholen. Handelingsplanning kan daarbij overigens wel een instrument zijn om het "hoe" te beschrijven. In een nog te verschijnen algemene maatregel van bestuur zullen eisen worden geformuleerd waaraan een ontwikkelingsperspectief moet voldoen.

1.4.6. Samenwerkingsverbanden nieuwe stijl

De doelstellingen van de samenwerkingsverbanden in het primair en in het voortgezet onderwijs worden in het nieuwe wettelijke kader dezelfde:

1. alle leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben krijgen passend onderwijs;
2. er is een samenhangend geheel van voorzieningen voor extra ondersteuning binnen en tussen de scholen, zoals een aangepast onderwijsprogramma, een ondersteuningsklas of extra begeleiding;
3. alle leerlingen maken een ononderbroken ontwikkelingsproces door.

Om als school zo goed mogelijk Passend onderwijs te kunnen bieden, werken de scholen samen in regionaal ingedeelde samenwerkingsverbanden. Waar voorheen aparte structuren bestonden voor lichte (samenwerkingsverbanden WSNS) en zware ondersteuning (Regionale Expertise Centra), zullen alle scholen voor primair onderwijs, behoudens scholen voor cluster 1 en 2, nu samenwerken in één structuur om voor leerlingen zo goed mogelijk Passend Onderwijs te bieden. Hetzelfde geldt voor het voortgezet onderwijs. Alle scholen, dus ook scholen voor HAVO en VWO moeten zijn aangesloten.

Concreet betekent dit dat de nieuwe samenwerkingsverbanden voor primair onderwijs bestaan uit:

- regulier basisonderwijs,
- speciaal basisonderwijs (lichte ondersteuning)
- speciale scholen en afdelingen uit clusters 3 en 4 voor speciaal onderwijs (zware ondersteuning).

De samenwerkingsverbanden voor het voortgezet onderwijs zullen bestaan uit:

- regulier voortgezet onderwijs
- leerwegondersteunend onderwijs (LWOO) en praktijkonderwijs (PrO) (lichte ondersteuning)
- voortgezet speciaal onderwijs voor de clusters 3 en 4 (zware ondersteuning).

Op basis van een nieuwe indeling zullen er naar verwachting zo'n 150 samenwerkingsverbanden passend onderwijs komen: 75 in het primair onderwijs en 75 in het voortgezet onderwijs.

De aparte ondersteuningsstructuur voor speciaal onderwijs, de REC's, vervalt. Cluster 1 en 2 blijven fungeren in hun huidige landelijke indeling, vanwege het kleine aantal

instellingen en de zeer specifieke expertise. Ook scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs in de clusters 3 en 4 hebben soms heel specifieke expertise. Hiermee zal bij de aansluiting bij de samenwerkingsverbanden rekening worden gehouden.

Grotere samenwerkingsverbanden maken het mogelijk dat ieder verband scholen voor regulier onderwijs, scholen voor speciaal basisonderwijs en scholen voor speciaal (voortgezet) onderwijs cluster 3 en cluster 4 bevat. Hierdoor wordt de mogelijkheid gecreëerd om voor iedere leerling een zo passend mogelijke plek binnen het verband aan te bieden en wordt het voor leerlingen mogelijk een plek dichterbij huis te vinden. In de wetgeving wordt verder voorgeschreven dat er samengewerkt moet gaan worden met gemeenten. Samenwerkingsverbanden en gemeenten kunnen zo zorgen voor een goede afstemming met aanpalende beleidsterreinen, zoals jeugdzorg, CJG, WMO, AWBZ en regionaal arbeidsmarktbeleid.

1.4.7. Ondersteuningsplan

De bevoegde gezagsorganen in het samenwerkingsverband maken afspraken over de wijze waarop voor alle leerlingen een zo goed mogelijk aanbod aan passend onderwijs kan worden gerealiseerd. Deze afspraken moeten worden vastgelegd in het ondersteuningsplan, dat tenminste eenmaal in de vier jaar wordt opgesteld. De inhoud van het ondersteuningsplan ziet er als volgt uit:

1. de wijze waarop een samenhangend geheel van voorzieningen voor extra ondersteuning binnen en tussen de scholen in het samenwerkingsverband wordt georganiseerd met als doel dat leerlingen een ononderbroken ontwikkelingsproces kunnen doormaken en leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben een zo passend mogelijke plaats in het onderwijs krijgen.
2. de afspraken (procedure en criteria) die de bevoegde gezagsorganen hebben gemaakt over de verdeling, besteding en toewijzing van middelen voor extra ondersteuning en de voorzieningen voor extra ondersteuning aan de scholen, inclusief een meerjaren begroting;
3. de procedure en de criteria voor de plaatsing van leerlingen op de speciale scholen voor basisonderwijs in het samenwerkingsverband op scholen voor speciaal onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs;
4. de procedure en het beleid met betrekking tot de terugplaatsing of overplaatsing naar het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs voor leerlingen voor wie de duur van de toelaatbaarheidsverklaring is afgelopen;
5. de beoogde en bereikte kwalitatieve en kwantitatieve resultaten van het onderwijs aan leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben;
6. de manier waarop ouders worden geïnformeerd over de voorzieningen voor extra ondersteuning in het samenwerkingsverband;
7. de afspraken die zijn gemaakt over de overdracht van het budget voor lichte ondersteuning aan scholen voor speciaal basisonderwijs;

8. de afspraken die zijn gemaakt over de overdracht van middelen voor zware ondersteuning voor leerlingen die na de jaarlijkse teldatum van 1 oktober instromen in het (voortgezet) speciaal onderwijs inclusief de afspraken die zijn gemaakt over de overdracht van middelen aan het samenwerkingsverband door scholen bij een ontoereikend budget voor lichte ondersteuning.

1.4.8. Toelaatbaarheid

Naast het opstellen van een ondersteuningsplan waarin onder andere de procedures en de criteria worden beschreven op grond waarvan een leerling in het (voortgezet) speciaal onderwijs wordt geplaatst, heeft het samenwerkingsverband tot taak om op basis hiervan de toelaatbaarheid tot het (voortgezet) speciaal onderwijs te bepalen. Het bevoegd gezag van de school waar de leerling is aangemeld of waar de leerling reeds ingeschreven staat, vraagt een toelaatbaarheidsverklaring tot het speciaal basisonderwijs of tot het (voortgezet) speciaal onderwijs aan bij het samenwerkingsverband. Dit wijkt af van de procedure zoals die op dit moment wettelijk geregeld is. Nu doen de ouders een verzoek tot indicatiestelling of een verzoek tot plaatsing in het speciaal basisonderwijs, in plaats van het bevoegd gezag. Het samenwerkingsverband vraagt over de eventuele toelaatbaarheid van een leerling tot het speciaal basisonderwijs of tot het (voortgezet) speciaal onderwijs advies aan deskundigen. In een nog te publiceren algemene maatregel van bestuur worden nadere voorschriften gegeven over de aard van de noodzakelijke deskundigheid. De toelaatbaarheidsverklaring wordt door het samenwerkingsverband afgegeven met start- en einddatum en het overeengekomen bekostigingsniveau van de ondersteuning.

1.4.9. Toewijzing van extra ondersteuning

Het samenwerkingsverband wordt verantwoordelijk voor de (lichte en zware) ondersteuning in het onderwijs voor leerlingen die dat nodig hebben. De manier waarop de toewijzing van extra ondersteuning wordt uitgevoerd, wordt niet in de wet voorgeschreven; het samenwerkingsverband kan zelf kiezen voor een vorm. In de wet is wel geregeld dat het samenwerkingsverband één of meer deskundigen moet inschakelen die adviseren over de toelaatbaarheid van een leerling tot speciaal basisonderwijs en het (voortgezet) speciaal onderwijs. Bij algemene maatregel van bestuur wordt geregeld welke deskundigheid er aanwezig moet zijn. De verplichte inrichting van een permanente commissie leerlingenzorg (pcl) in de samenwerkingsverbanden in het primair onderwijs vervalt. Een samenwerkingsverband houdt wel de mogelijkheid de huidige pcl te laten adviseren over de extra ondersteuning. Een andere mogelijkheid is een (bovenschools) zorgadviesteam (zat) te laten adviseren, dan wel een `zorgmakelaar` te laten adviseren.

De toewijzing van leerwegondersteuning bij één van de leerwegen van het vmbo en de toewijzing van praktijkonderwijs blijven vooralsnog gehandhaafd volgens de huidige systematiek. In het regeerakkoord Rutte II is aangekondigd dat ook deze vormen van onderwijs ondergebracht worden in het stelsel passend onderwijs.

1.4.10. Cluster 1 en 2

Cluster 1 (onderwijs aan leerlingen met een visuele beperking) kent vanwege de schaalgrootte en de specialistische expertise een landelijk systematiek. Omdat de systematiek voor cluster 2 (onderwijs aan leerlingen met een auditieve en/of communicatieve beperking) vergelijkbaar is, wordt voor cluster 2 in de wet aangehaakt bij een landelijke systematiek. Net als in cluster 1 wordt een beperkt aantal instellingen ingericht die het onderwijs aan leerlingen met een auditieve of communicatieve handicap gaan verzorgen. De huidige vestigingen voor cluster 2 gaan op in de instellingen. De toelaatbaarheid tot een instelling voor cluster 1 of 2 wordt aangevraagd bij de commissie van onderzoek. Indien de leerling voldoet aan de criteria voor toelating kan de leerling worden toegelaten tot de instelling. De commissie kan ook constateren dat de leerling met extra begeleiding regulier onderwijs kan volgen. Cluster 1 en 2 zorgen voor voorlichting aan de samenwerkingsverbanden over de indicatiecriteria, de onderwijsarrangementen en de wijze waarop de reguliere scholen ondersteuning door de instellingen kunnen aanvragen.

1.4.11. Het middelbaar beroepsonderwijs

MBO-instellingen zijn op basis van de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte verplicht voor iedere deelnemer met een beperking doeltreffende aanpassingen te verrichten. Onder deze verplichting valt ook aanpassing van opleidingen en van de wijze van examinering. Voor passend onderwijs is het van belang dat de MBO-instellingen hun aanbod aan extra begeleiding en ondersteuning aan deelnemers met een beperking formuleren en openbaar maken, zodat duidelijk is welke extra ondersteuning en begeleiding bij die instelling beschikbaar is. Nadat de deelnemer bij de intake voor een MBO-opleiding heeft aangegeven in verband met zijn beperking extra begeleiding of ondersteuning nodig te hebben, bekijkt de instelling met de deelnemer waaruit die begeleiding kan bestaan. Met deze wet wordt geregeld dat de extra begeleiding die aan een deelnemer wordt geboden, wordt vastgelegd in een onderwijsovereenkomst, die zowel door de deelnemer als het bevoegd gezag wordt ondertekend.

1.4.12. Relatie tussen het onderwijs en de (jeugd)zorg

Met de wet Passend onderwijs wordt verplicht gesteld dat het samenwerkingsverband het ondersteuningsplan vaststelt nadat over een concept van het plan overleg heeft plaatsgevonden met de betreffende gemeenten. Achtergrond is dat de gemeenten in de

nabije toekomst verantwoordelijk worden voor zaken die nauw samenhangen met passend onderwijs. Zo voert de gemeente al de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) uit en is het kabinet voornemens om tot een gedecentraliseerde regeling te komen voor de onderkant van de arbeidsmarkt (Participatiewet), waarin de WWB (Wet werk en bijstand), de WIJ (Wet investeren in jongeren), de Wajong en WSW (Wet sociale werkvoorziening) opgaan. Verder bestaat het voornemen om per 1 januari 2015 alle zorg voor jeugd onder de aansturing van gemeenten te laten vallen (Jeugdwet). Daarom is het logisch dat er overleg plaatsvindt over de plannen die de gemeente heeft voor de (jeugd)zorg, over de manieren waarop zorgtoewijzing plaatsvindt voor een kind en het gezin en over de aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt.

1.4.13. Tijdpad

De wet Passend onderwijs zal vanaf 1 augustus 2014 gefaseerd in werking treden. De bestuurlijke inrichting van de nieuwe samenwerkingsverbanden moet gereed zijn per 1 november 2013. De samenwerkingsverbanden moeten het ondersteuningsplan uiterlijk 1 februari 2014 naar de inspectie sturen. De huidige samenwerkingsverbanden WSNS en VO worden op 1 augustus 2014 opgeheven. De huidige landelijke indicatiestelling wordt afgeschaft per 1 augustus 2014, waarmee wordt overgestapt van slagboomdiagnostiek naar handelingsgericht indiceren.

1.4.14. Kwaliteitswetgeving (voortgezet) speciaal onderwijs

Naast de wet Passend onderwijs is ook de Wet Kwaliteit (V)SO aangenomen. Die wet treedt op 1 augustus 2013 in werking en regelt de verplichting om voor alle leerlingen een ontwikkelingsperspectief vast te stellen en de voortgang daarvan te registreren. Tevens wordt de inrichting beschreven van drie uitstroomprofielen VSO, namelijk regulier vervolgonderwijs, arbeidsmarktgericht en dagbesteding. Ook wordt de uitgifte van getuigschriften en overgangsdOCUMENTEN aan leerlingen in de uitstroomprofielen arbeidsmarktgericht en dagbesteding geregeld.

1.5. Referentiekader Passend onderwijs

In september 2011 verscheen onder verantwoordelijkheid van de sectororganisaties het Concept Referentiekader Passend onderwijs bedoeld om scholen en schoolbesturen een hand te reiken in het uitvoeren van de Wet Passend onderwijs. Het referentiekader is complementair aan het wetsvoorstel Passend onderwijs en wordt definitief zodra het wetsvoorstel is aangenomen. Als uitgangspunten voor de inhoudelijke veranderingen die met Passend onderwijs worden beoogd, worden genoemd:

1. *Van curatief naar preventief*: binnen het nieuwe stelsel van budgetfinanciering is het streven om via preventie de uitstroom van leerlingen naar bovenschoolse

onderwijsvoorzieningen te reduceren. Dit vraagt om versterking van de basisondersteuning op scholen en om een nieuwe benadering om de expertise van het (voortgezet) speciaal onderwijs en jeugdzorg school- en thuisnabij in te zetten.

2. *Van indiceren naar arrangeren*: indicatiestelling op basis van slagboomdiagnostiek maakt plaats voor handelingsgerichte diagnostiek. Binnen het nieuwe stelsel staat de onderwijsbehoefte centraal: *wat* heeft dit kind *in deze situatie* nodig, *hoe* gaan we dat organiseren, *wie* hebben we daarvoor nodig en *wat* kost het?
3. *Van sectoraal naar integraal en intersectoraal*: Opvoed- en opgroei-ondersteuning moet integraal onderdeel zijn van het totale zorgsysteem rond de school en het gezin. Ook de handelingsgerichte diagnostiek heeft een integraal karakter. Intersectoraal werken bevordert ook een goede begeleiding van kwetsbare kinderen in de overgang tussen onderwijssectoren.

Een goede kwaliteit van onderwijs is een voorwaarde om de omslag naar passend onderwijs te kunnen maken. Dit betekent een investering in goede didactische kwaliteiten van docenten, een pedagogisch klimaat met hoge verwachtingen en een schoolcultuur waarin resultaten op alle niveaus zichtbaar worden gemaakt. Opbrengstgericht werken en passend onderwijs vormen daarmee twee hoofdaspecten van kwalitatief goed onderwijs. Voor een succesvolle schoolloopbaan zijn een goede beheersing van taal en rekenen, doorlopende leerlijnen en een doorlopende zorglijn in en om de school absolute voorwaarden.

Goed onderwijs impliceert ook goede onderwijsondersteuning. De wet schrijft voor dat iedere school in het samenwerkingsverband een schoolondersteuningsprofiel heeft. Onder een ondersteuningsprofiel verstaan we de bestuurlijk vastgestelde omschrijving van de basisondersteuning en de eventuele extra onderwijsondersteuning die een individuele school te bieden heeft.

Basisondersteuning wordt omschreven als het door het samenwerkingsverband afgesproken geheel van preventieve en licht curatieve interventies die binnen de ondersteuningsstructuur van de school planmatig en op een overeengekomen kwaliteitsniveau worden uitgevoerd.

Het eerste aspect van basisondersteuning betreft de vastlegging van afspraken over:

- de preventieve ondersteuning: tijdig signaleren van leerproblemen en opgroei- en opvoedproblemen in samenwerking met het CJG;
- een aanbod voor leerlingen met dyslexie en/of dyscalculie;
- onderwijsprogramma's en leerlijnen die zijn afgestemd op leerlingen met een meer of minder dan gemiddelde intelligentie;

- fysieke toegankelijkheid en de beschikbaarheid van hulpmiddelen voor leerlingen met een (meervoudige) lichamelijke handicap;
- (ortho)pedagogische en/of (ortho)didactische programma's en methodieken die gericht zijn op sociale veiligheid en het voorkomen van gedragsproblemen;
- een protocol voor medische handelingen;
- de curatieve zorg die de school samen met ketenpartners kan bieden.

Bovengenoemde interventies zijn structureel beschikbaar voor en/of binnen de school en moeten de continuïteit in de schoolloopbaan van een leerling ondersteunen. Voor alle genoemde interventies geldt dat een diagnose behulpzaam kan zijn voor het inzetten van een handelingsgerichte aanpak.

Het tweede aspect van basisondersteuning is de structuur ervan. In het ondersteuningsprofiel van de school wordt in ieder geval aangegeven wat de expertise is van het (zorg)team voor wat betreft preventieve en (licht) curatieve interventies en hoe die zichtbaar worden in de onderwijsorganisatie van de school. Ook wordt aangegeven hoe de specifieke expertise van samenwerkende scholen wordt benut en met welke ketenpartners wordt samengewerkt.

Het derde aspect is planmatig werken. De indicatoren Zorg en begeleiding, zoals die door de onderwijsinspectie zijn vastgelegd, vormen hiervan het uitgangspunt.

Kwaliteit is het vierde aspect. Criterium hiervoor is het landelijk vastgestelde toezichtkader van de onderwijsinspectie waarin een minimumnorm voor basiskwaliteit wordt genoemd.

Onder basisondersteuning wordt aldus verstaan de door het Samenwerkingsverband afgesproken preventieve en licht curatieve interventies die:

- binnen de ondersteuningsstructuur van de school
- onder regie en verantwoordelijkheid van de school
- waar nodig met expertise van andere scholen
- soms met inzet van ketenpartners
- zonder indicatiestelling
- op het overeengekomen kwaliteitsniveau planmatig worden uitgevoerd.

Een hoog niveau van basisondersteuning laat onverlet dat een deel van de leerlingen extra ondersteuning nodig heeft. Zij kunnen gebruik maken van onderwijsarrangementen. Voor alle vormen van onderwijszorg die de basiszorg overstijgen wordt het begrip "extra onderwijsarrangementen" gehanteerd.

Binnen het samenwerkingsverband wordt een dekkende infrastructuur van extra onderwijsarrangementen ingericht om aan alle leerlingen met een extra ondersteuningsvraag een passend aanbod te bieden. Deze extra ondersteuning omvat

alle vormen van onderwijs en ondersteuning die de basisondersteuning overstijgen. De extra ondersteuning wordt georganiseerd in de vorm van arrangementen. Deze kunnen variëren van licht curatief en tijdelijk van aard tot intensief en langdurend of structureel van aard. Als uitgangspunt geldt dat – waar mogelijk – de leerling weer terugkeert op de reguliere school.

Voorbeelden van extra onderwijsarrangementen zijn:

- tijdelijk toegevoegde ondersteuning voor de leraar/het team op de eigen school;
- een budget voor de school waarmee deze aan de specifieke onderwijs- en zorgbehoefte van een leerling tegemoet kan komen;
- een tijdelijke plaats voor de leerling in een voorziening binnen de eigen school;
- (tijdelijke) beschikbaarheid van specifieke hulpmiddelen voor leerlingen met een lichamelijke handicap, die de basiszorg overstijgen;
- een (tijdelijke) plaats voor een leerling binnen een bovenschoolse voorziening;
- een gecombineerd traject van onderwijs en jeugdzorg;
- een (tijdelijke) plaats of observatie binnen speciaal basisonderwijs of het (voortgezet) speciaal onderwijs.

Op iedere ondersteuningsvraag van een leerling moet een passend antwoord worden geboden. Scholen moeten stagnatie tijdig signaleren en passende maatregelen nemen. Bij handelingsgerichte diagnostiek staat de onderwijsbehoefte van de leerling binnen de context van de school- en thuissituatie centraal. De ondersteuningsvraag wordt vertaald in directe en haalbare handelingssuggesties. Dit is onderdeel van de basiszorg en wordt binnen de ondersteuningsstructuur van de school geregeld. Bij leerlingen die meer nodig hebben dan basisondersteuning kan sprake zijn van een combinatie van ondersteuningsbehoeften. Dan is een multidisciplinaire en integrale beoordeling van de onderwijs- en zorgbehoefte van kind, gezin en school noodzakelijk.

Samenwerking met de jeugdketen wordt voor alle onderwijssectoren wettelijk verplicht. Het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG) is de eerste partij die verantwoordelijk is voor het bieden van ondersteuning aan gezinnen. Het schakelpunt met de school wordt in het primair onderwijs gevormd door het zorgteam en in het voortgezet onderwijs door het ZorgAdviesteam (ZAT). Het Zorgteam en ZAT zorgen dat snelle en passende hulp van partijen in en rond het CJG wordt georganiseerd en dat deze hulp is afgestemd met de inzet van de school. Met het Zorgteam en ZAT is voor reguliere en speciale scholen een multidisciplinaire structuur aanwezig dat het proces van toewijzing van extra ondersteuning (en eventueel extra middelen) ondersteunt. Voor dit proces van toewijzing worden de volgende criteria gehanteerd:

- op basis van (multidisciplinaire) handelingsgerichte diagnostiek
- vanuit het principe van thuis- en schoolnabijheid
- na overleg met ouders
- met transparante middelentoewijzing

- met minimale bureaucratie.

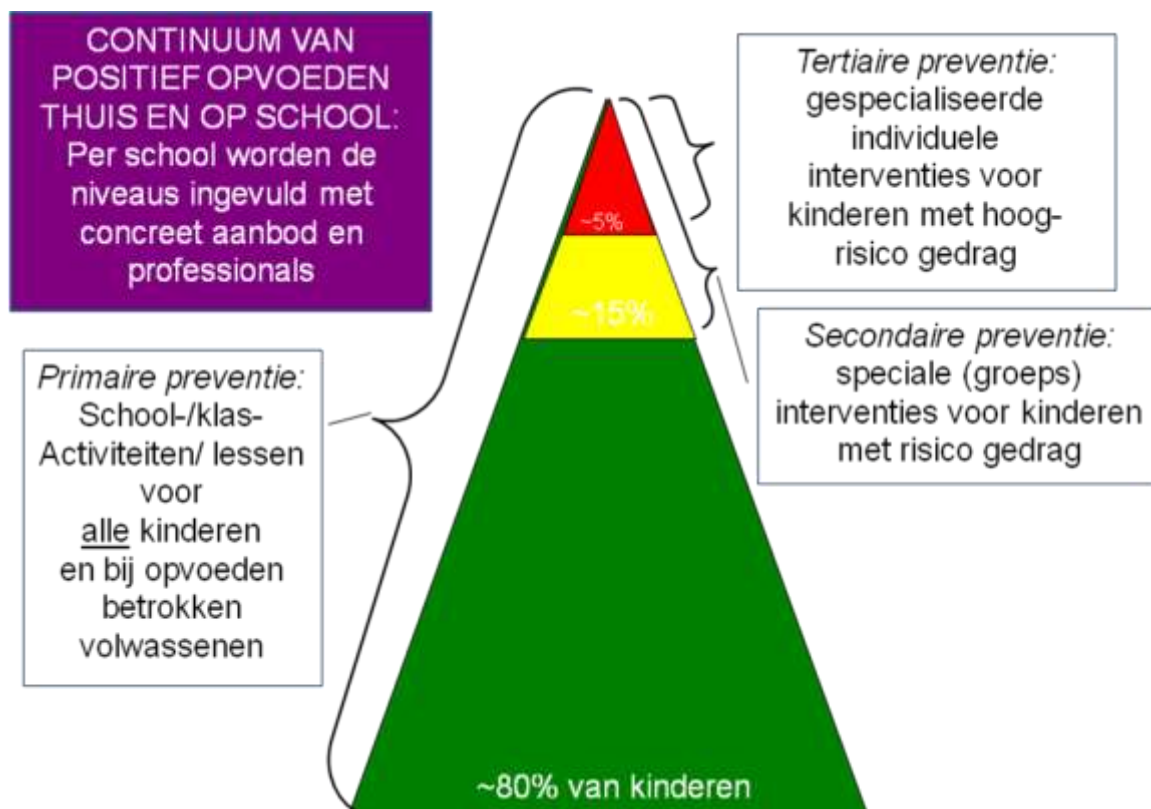
Ouders worden bij het proces van zorgtoewijzing betrokken en ondersteund, vanaf de eerste signalering door de leerkracht tot het besluit welk passend aanbod wordt geboden. Voor leerlingen die (structureel) gebruikmaken van een ondersteuningsarrangement stelt de school in samenspraak met een toeleverende school een ontwikkelingsperspectief op.

1.6. Landelijke ontwikkelingen relevant voor realisering van Passend onderwijs

Een aantal projecten die in de afgelopen jaren in het kader van Passend onderwijs ontwikkeld zijn, zijn relevant voor de gedragswetenschapper, omdat ze voor de concretisering en operationalisering van het beleid Passend onderwijs belangrijk zijn. Achtereenvolgens wordt ingegaan op schoolbrede preventie modellen, Handelingsgericht Werken, de 1-zorg route en het Onderwijscontinuüm.

1.6.1. Schoolbrede preventie modellen

In de Verenigde Staten en meer recent ook in Europa zien we een ontwikkeling van *Schoolwide prevention models*, zoals Response to Instruction (Rti) op het gebied van leren (lezen en rekenen) en School Wide Positive Behavior Support (SWBPS) op het gebied van de preventie van gedragsproblemen. Daarbinnen wordt steeds uitgegaan van een gelaagdheid in drie niveaus (*tiers*) en een multicomponent benadering bij het realiseren van een goed onderwijsaanbod voor elke leerling:

Figuur 2: Het Three-tiered model

Het bekende *Three-tiered model* is een piramide waarin deze drie *tiers* schematisch worden weergegeven: in de onderste, groene laag wordt goed onderwijs gegeven voor alle leerlingen. Dit is ingebed in het klassenmanagement en maakt gebruik van effectief gebleken instructievormen. Van dit onderwijsaanbod profiteert 80% van de leerlingen. In de middelste, gele laag van de piramide worden de leerlingen weergegeven die enige mate van risicogedrag vertonen (de 15% risicoleerlingen): op dit niveau voert de leraar programmatische interventies uit in de klas. Er wordt een multicomponentenbenadering gehanteerd met een goede monitoring van risicoleerlingen, een glasheldere structuur met voorspelbaar gedrag en veel feedback door volwassenen in de school en zo mogelijk een intensieve thuis-school communicatie.

De bovenste, rode laag van de piramide geeft de ongeveer 5% van alle kinderen aan die ernstig probleemgedrag vertoont. Voor deze leerlingen worden individuele interventies op maat ontwikkeld, zoals: intensieve orthodidactische ondersteuning, het uitvoeren van een *Functional Behavior Assessment* (FBA), individuele handelingsplannen gericht op gedrag, intensieve samenwerking met ouders, oudertraining en samenwerking met ketenpartners.

Belangrijk bij alle drie niveaus is dat beslissingen worden genomen op basis van data die schoolbreed structureel worden verzameld (*data-driven decision making* ofwel *datagestuurd werken*).

Een goed voorbeeld van de implementatie van RtI kan gevonden worden in de landelijke protocollen voor Leesproblemen en Dyslexie ontwikkeld binnen het Masterplan Dyslexie. Een goed voorbeeld op het gebied van gedrag is SWPBS. In Nederland worden momenteel proefimplementatietrajecten uitgevoerd onder meer door het Kenniscentrum SWPBS, Hogeschool Windesheim en Fontys Hogescholen om te onderzoeken of SWPBS vertaald kan worden naar een Nederlandse en een Europese context.

Nadere informatie: de website www.swpbs.nl, www.pbis.nl en www.europbs.com. Zie ook Goei e.a. (2010) en (2011) en Blonk (2011).

1.6.2. Handelingsgericht werken

In het kader van schoolbrede gelaagde aanpakken voltrekken zich binnen de Nederlandse context meerdere soortgelijke ontwikkelingen. In Nederland en Vlaanderen zijn in het kader van schoolbreed planmatig 'omgaan met verschillen' modellen ontwikkeld onder de noemer *Handelingsgericht werken* (HGW). HGW beoogt de kwaliteit van het onderwijs en de begeleiding voor alle leerlingen te verbeteren. HGW maakt adaptief onderwijs en doeltreffende leerlingbegeleiding concreet, zodat een schoolteam effectief kan omgaan met verschillen tussen leerlingen. HGW is een planmatige en cyclische werkwijze waarbij leerkrachten, intern begeleiders en leidinggevenden de volgende zeven uitgangspunten toepassen:

- de onderwijsbehoeften van leerlingen staan centraal;
- het gaat niet alleen om het kind, maar om het kind in wisselwerking met zijn omgeving: het gaat om deze leerling in deze groep, bij deze leerkracht, op deze school en van deze ouders;

- de leerkracht is de centrale uitvoerder van Passend onderwijs. Het is de leerkracht die het doet en moet doen en wat heeft zij daarvoor nodig, met andere woorden wat zijn haar ondersteuningsbehoeften;
- positieve aspecten van kind, leerkracht, groep, school en ouders zijn van groot belang. Naast de problematische aspecten zijn deze van groot belang voor het formuleren van een succesvolle aanpak;
- samenwerking tussen leerkrachten, leerlingen, ouders, interne en externe begeleiders is noodzakelijk voor een effectieve aanpak;
- het schoolteam formuleert korte- en langetermijndoelen voor het leren, de werkhouding en het sociaal-emotioneel functioneren van alle leerlingen en evalueert deze in een cyclus van planmatig handelen;
- de werkwijze is systematisch, in stappen en transparant. Het is voor de betrokkenen helder hoe de school wil werken en waarom.

Figuur 3. Handelingsgericht werken.

Nadere informatie over HGW is te vinden in Pameijer & Van Beukering, 2006, Pameijer, Van Beukering & De Lange, 2009.

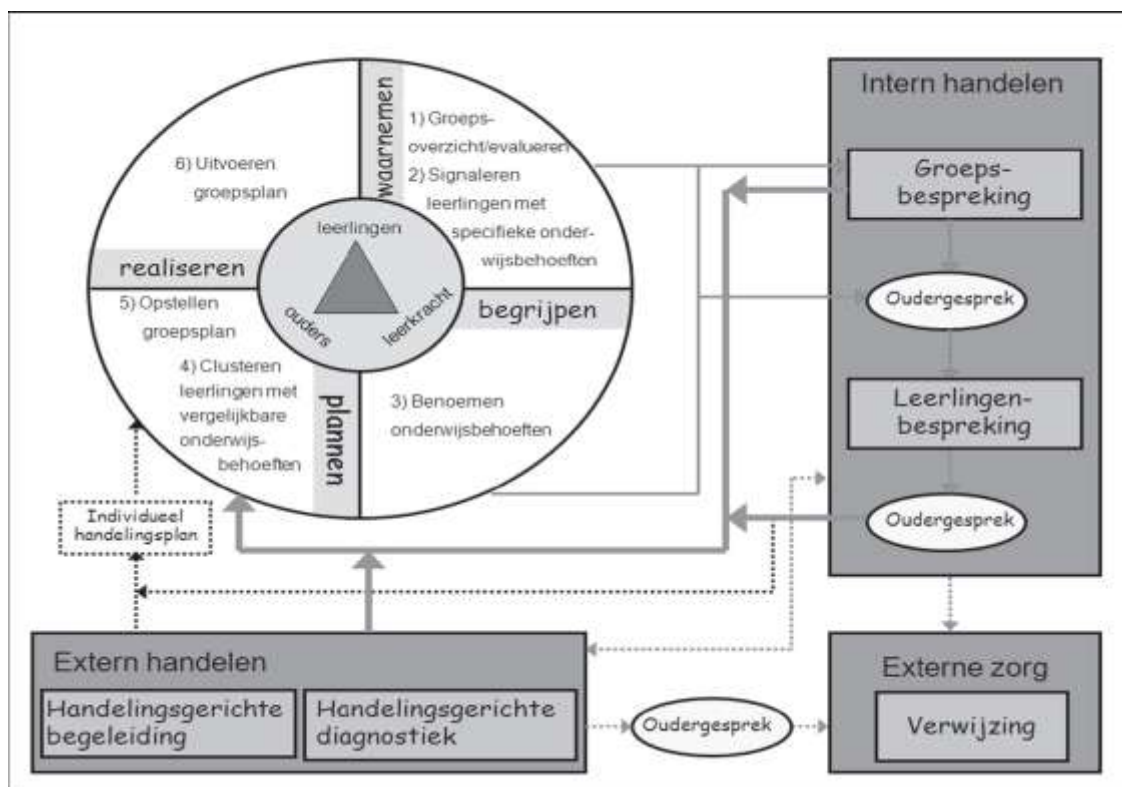
1.6.3. 1-zorg route

De 1-zorgroute houdt in dat er binnen scholen in een regio een uniform en transparant zorgtraject wordt opgebouwd. Dit traject beslaat drie niveaus: groep, school en regio. De leerkracht in de groep werkt handelingsgericht met groepsplannen. Uitgangspunt zijn de

onderwijsbehoeften van leerlingen. Het benoemen van onderwijsbehoeften is een van de zes stappen in de cyclus van handelingsgericht werken met groepsplannen. De cyclus wordt per vak- of vormingsgebied drie keer per schooljaar doorlopen. De eerste stap is het verzamelen van gegevens. Op basis van deze gegevens selecteert de leerkracht (stap twee) welke leerlingen specifieke onderwijsbehoeften hebben. Als derde stap benoemt hij deze. De vierde stap is het clusteren van leerlingen met gelijke onderwijsbehoeften. Hierdoor ontstaan er subgroepen. Bij het bepalen van de onderwijsaanpak per subgroep wordt een afweging gemaakt tussen de onderwijsbehoeften en de mogelijkheden in de praktijk. Tot slot stelt de leerkracht het groepsplan op (stap vijf). Bij de uitvoering van het groepsplan –de zesde stap- worden nieuwe gegevens verzameld die de basis zijn voor de volgende cyclus.

Het schoolniveau is gericht op de ondersteuning van het handelingsgericht werken van de leerkracht. De intern begeleider organiseert in de school groeps- en leerlingbesprekingen om het onderwijs af te stemmen op de onderwijsbehoeften van de leerlingen. Op regioniveau gaat het erom dat alle actoren inhoudelijk en procesmatig hun plek in de zorgroute krijgen. Dat geldt ook voor gedragswetenschappers. Ook hun focus moet komen te liggen op het ondersteunen van het handelingsgericht werken van de leerkracht. In de regio wordt ook de samenwerking met externen gestalte geven, zoals met de ZT's, de ZAT's en de Centra voor Jeugd en Gezin.

Figuur4: De 1-zorgroute.

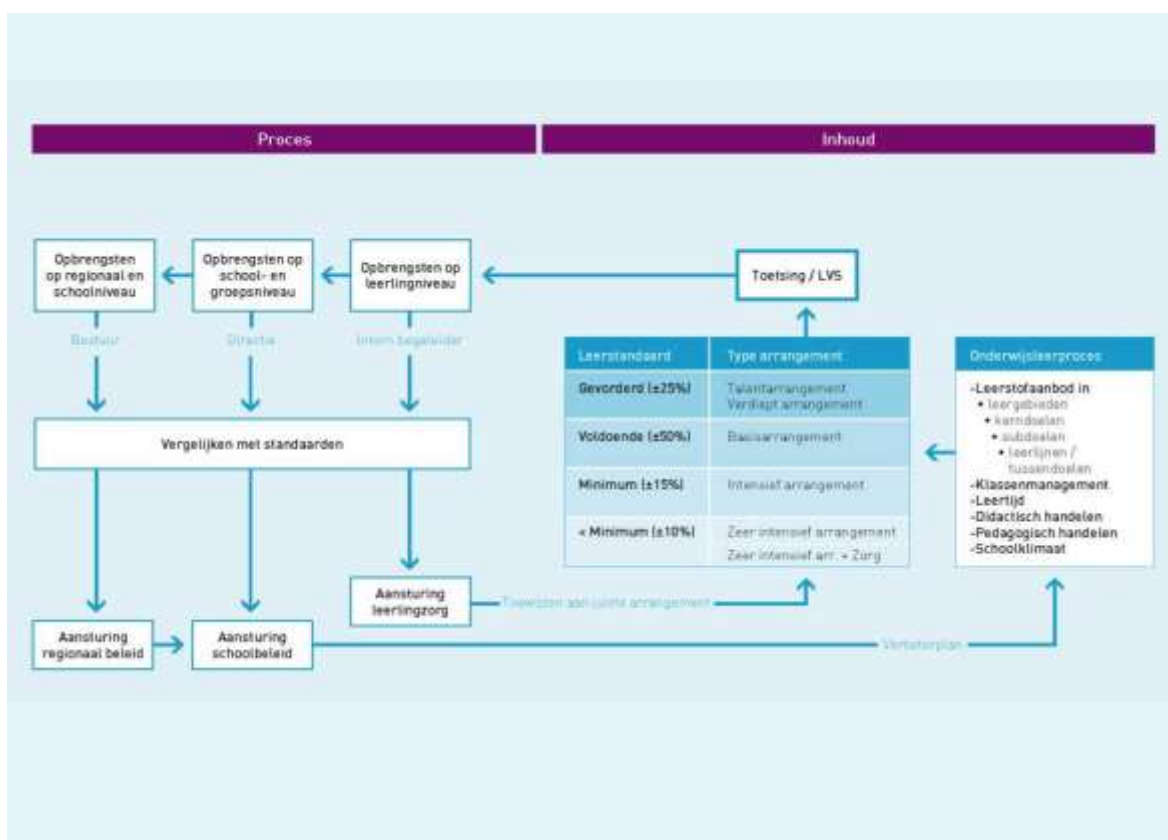
Nadere informatie: www.1/zorgroute.nl, Clijsen e.a. (2007) en Gijzen (2012)

1.6.4. Onderwijscontinuüm

De in Struiksma en Rurup (2009) beschreven werkwijze is gericht op de vraag hoe scholen gedifferentieerd onderwijs kunnen organiseren dat recht doet aan verschillen tussen leerlingen en ook uitvoerbaar is. Individualisering binnen het onderwijs wordt daarbij beschouwd als een verbijzondering van het algemene. Dat betekent werken met groepsplannen die zijn afgeleid van het schoolplan en individuele handelingsplannen als verbijzondering van het groepsplan, dit slechts voor zover de noodzaak daartoe is gebleken.

Begonnen wordt met het formuleren van het schoolplan, dat het onderwijsaanbod weergeeft. Het schoolplan is geldig voor iedere leerling. Vervolgens wordt in een getrapte werkwijze vastgesteld voor welke leerlingen dat onderwijsaanbod niet voldoende is. In dat geval wordt gekozen voor een werkwijze van toenemende intensivering van het onderwijs en niet voor het traditionele unieke individuele handelingsplan, dat vaak moeilijk uitvoerbaar is en leidt tot een dramatische daling van de effectieve leer- en instructietijd.

Het door de school beschreven basisarrangement met bijbehorend leerstofaanbod, klassenmanagement, leertijd, didactisch en pedagogisch handelen is voor driekwart van de leerlingen voldoende om de gewenste resultaten te halen. Vervolgens wordt het intensieve arrangement beschreven voor leerlingen die meer nodig hebben en een zeer intensief arrangement voor zeer zwakke leerlingen. Ten slotte wordt een gevorderd arrangement beschreven voor de betere leerlingen en een talentarrangement voor de zeer getalenteerden. Op deze manier is het goed mogelijk om aan de specifieke behoeften van leerlingen tegemoet te komen, mits het aantal leerlingen dat een beroep doet op de differentiatiecapaciteit van de leerkracht binnen de perken blijft.

Figuur 5: Optimaliseren van kwaliteitszorg
Voor meer informatie: www.cedgroep.nl